

# Визволення Фатьми

## Вільгельм Гауф

Мій батько був суддею в Акарі. Усіх дітей у нього було троє: я — найстарший та брат і сестра — обоє значно молодші від мене. Коли мені минуло двадцять років, один з братів мого батька покликав мене жити до себе. Він одписав мені все своє майно, але з такою умовою, щоб я жив при ньому, аж поки він помре. А жив небіжчик, хай йому земля пером, до глибоких літ, так що я лише два роки тому повернувся на батьківщину, не знаючи, яке страшне горе спіткало нашу сім'ю і як милосердний Аллах не віддав нас на поталу лихій долі.

Мій брат Мустафа і моя сестра Фатьма були мало не однолітки — брат був старший не більш як років на два. Вони щиро любили одне одного і разом дбали про те, щоб нашому старому й недужому батькові не так було тяжко доживати віку. Коли сестрі минув шістнадцятий, брат влаштував свято. Він скликав усіх її подруг до нас додому і там, у батьковому саду, почаствував їх гарненько найсмачнішими стравами. А як почало смеркатися, запросив усіх на прогулянку морем у великому човні, що його він наперед замовив і причепував усякими прикрасами. І Фатьмі, і всім її подругам дуже сподобалася ця прогулянка, бо [20] вечір був напрочуд гарний, а місто, коли на нього дивитися з моря, вабило очі красою. Дівчата прохали брата плисти все далі й далі в море. Мустафа неохоче задовольняв їх бажання, бо за кілька днів перед тим біля берега бачили морського розбійника — корсара. Потім дівчатам схотілося подивитись, як заходить сонце, і вони попливли до скелі, що стриміла за містом. І тут вони побачили недалеко від себе човна з озброєними людьми. Передчуваючи недобре, мій брат звелів веслярам швидко повертати до берега. Це було розумне рішення: невідомий човен і справді помчав за ними й незабаром став їх наздоганяти, бо мав більше веслярів і брав напрям так, щоб відрізати братовому човну шлях до берега. Зрозумівши небезпеку, дівчата посхоплювались і почали кричати й голосити: даремно брат умовляв їх сидіти тихо — вони кидалися з боку в бік і так розгойдували човна, що той аж ходором ходив. А коли чужий човен наблизився майже впритул, дівчата з переляку збилися на кормі, і човен перекинувся догори дном. Тим часом з берега теж стежили за чужим човном, бо знали, що поблизу корсари, і кілька човнів уже поспішали на допомогу. Вони підпливли саме тоді, коли треба було витягати потоплюючих. Серед метушні ворожий човен непомітно зник, а на тих човнах, що підбирали потерпілих, ніхто не знав, чи всі врятовані. Коли ж стали перевіряти, виявилось, що немає моєї сестри та однієї з її подруг. Зате в одному з човнів знайшли якогось чужого чоловіка, котрого ніхто не знав. Погрози Мустафи змусили його зізнатися, що він з ворожого корабля, який стоїть на якорі за дві милі [21] на схід від міста, і що під час втечі товариші забули про нього, коли він допомагав рятувати дівчаті. Крім того він сказав, що сам бачив, як двох дівчат було витягнуто на борт ворожого човна.

Горе мого старого батька було безмежним. Та й Мустафа засмутився до краю, бо з

власної вини втратив не лише любу сестру, а ще й її подругу, яка була його нареченою. Її батьки вже дали свою згоду на їх одруження, і тільки своєму батькові брат не наважувався признатись у цьому, бо та дівчина була з бідної родини.

Мій батько був чоловік крутої вдачі. Як тільки біль у його серці трохи вщух, він звелів Мустафі стати перед його очі й промовив:

— Твій нерозумний вчинок відібрав у мене втіху моєї старості і радість моїх очей. Іди геть від мене, я жену тебе з очей своїх, щоб не бачити довіку, я проклинаю і тебе, і всіх твоїх нащадків. І тільки тоді, коли ти повернеш мені Фатьму, спаде з твоєї голови моє батьківське прокляття.

Цього мій бідолашний брат аж ніяк не чекав. Він уже й сам надумав будь-що розшукати сестру та її подругу і тільки хотів попрохати в батька благословення, а тепер мусив рушати в далекий світ з його прокляттям. Та коли перше нещастя гнітило його, то друга кривда, ним зовсім не зароблена, лише загартувала його серце.

Він пішов до полоненого морського розбійника, щоб розпитати, куди мав плисти його корабель, і довідався, що пірати найчастіше продають рабів на великому Бальзорському базарі. [22]

Коли Мустафа повернувся додому, батьків гнів уже ніби трохи згас, бо він прислав синові на дорогу, гаманець з грішми. З плачем попрощався Мустафа з батьками Зораїди — так звали його вкрадену наречену — і рушив до Бальзори.

Мустафі довелося подорожувати суходолом, бо з нашого маленького міста кораблів до Бальзори не було. Йому треба було поспішати, щоб не забаритись у дорозі і встигнути приїхати до Бальзори раніше від піратів. Кінь у нього був добрий, кладі ніякої, і він сподівався на шостий день надвечір бути в місті. Але не так склалося, як жадалося. Четвертого дня надвечір, коли він їхав безлюдним шляхом, на нього напали троє розбійників. Побачивши, що вони добре озброєні й при силі і що їх більше ваблять його гроші та кінь, ніж бажання вбити чоловіка, Мустафа крикнув, що здається на їхню ласку. Розбійники спішилися, зв'язали йому ноги попід животом коня, потім двоє стали обабіч; я третій ухопив братового коня за уздечку, і, не кажучи ні слова, вони повезли його з собою.

Мустафа був у розпачі: от і далось взнаки батькове прокляття! Де вже йому, нещасному, сподіватися врятувати сестру і Зораїду, коли в нього заберуть усе, що він мав, і йому залишиться віддати для їх визволення хіба що тільки своє нікчемне життя.

Більше години їхав Мустафа в супроводі мовчазних розбійників. Нарешті вони завернули в невеличку долину, оточену з обох боків високими деревами. Ясно-зелений м'який моріжок укривав її чудовим килимом, посередині біг швидкий струмочок — усе тут так і вабило око. Мустафа побачив з п'ятнадцять або з двадцять наметів, розкиданих по долині. Коло них [23] були поприв'язувані верблюди й гарні коні. В одному з наметів чути було веселі звуки цитри та спів двох приємних чоловічих голосів. Люди, що знайшли собі такий гарний куточок, думалося Мустафі, навряд чи зроблять йому якесь лихо, і тому він без страху послухався своїх супутників, коли ті розв'язали йому ноги й наказали злізти з коня.

Мустафу одвели в найбільший і найчепурніший намет. Всередині його було дуже гарно: чудові золотом шиті подушки, м'які килими, позолочені курильниці — десь-інде все це свідчило б про багате й привільне життя хазяїна, а тут воно говорило тільки про зухвалий грабунок. На одній з подушок сидів невеличкий старий чоловік. Темна шкіра на його обличчі гідко блищала, а безсоромно лукавий вираз робив його лице одворотним. Хоча цей чоловік і вдавав із себе пана, проте Мустафа швидко помітив, що не для нього так пишно прибраний намет. А слова його супутників підтвердили цю думку.

— Де отаман? — запитали вони старого.

— Поїхав на полювання, — відповів той, — а мені доручив заступити його місце.

— Тут така справа, якої нікому доручити не можна, — сказав один з розбійників. — Треба швидше вирішити, що робити з цим собакою: взяти викуп чи повісити, а це отаман знає краще за тебе.

Карлик підвівся з почуттям власної гідності, випростався на весь зріст, щоб хоч кінчиками пальців дістати до вуха кривдника й помститися за образу, але, побачивши, що всі його зусилля марні, почав злісно лаятись. Ті троє теж не мовчали й були не скупі [24] на здачу, тож незабаром від їхньої сварки весь намет аж ходором заходив.

Та раптом, відкинувши завісу, до намету ввійшов високий ставний чоловік, молодий і вродливий, як персидський принц. Його одяг й зброя, крім добре оздоблених кинджала та шаблі, була проста й немудра, а розумні очі й увесь вигляд викликали пошану без страху.

— Хто тут насмівся заводити лайку в моєму наметі? — напався він на переляканих розбійників.

Ті замовкли, потім один з них розповів, як усе було.

Обличчя отамана спалахнуло від гніву.

— Коли це я тобі, Гасане, доручав заступати моє місце? — гримнув він на карлика страшним голосом. Той з переляку весь зіщулився, зробився немовби ще меншим і тихцем став прокрадатися до виходу. Отаман наздогнав його й одним важким штурханом викинув за поріг.

Після цього хазяїн намету простягся на килимі, а розбійники підвели до нього Мустафу:

— Ось той, кого ти звелів нам зловити. Отаман пильно подивився на бранця і сказав:

— Зулейкський паша! Нехай скаже тобі твоя совість, чого ти стоїш перед очима Орбазана!

Почувши таке, мій брат кинувся йому в ноги й вигукнув:

— Ласкавий пане! Ти, мабуть, помиляєшся: я просто бідний невдаха, а зовсім не той паша, якого ти шукаєш!

Усі були вкрай здивовані. Хазяїн же сказав:

— Облиш прикидатися! Ось я зараз гукну людей, які тебе добре знають, — і зараз же звелів привести Зулейму. [25]

До намету ввели стару бабу, яка на запитання, чи впізнає вона в моєму братові зулійковкого пашу, відповіла:

— Аякже! Клянуся гробом пророка, що ц "він і ніхто інший!"

— Ну що, нікчемний чоловіче, бачиш, як твої хитрощі пішли за водою? — гнівно вигукнув отаман. — Ти мені до того гидкий, що я не хочу паскудити свого доброго кинджала твоєю кров'ю. Ні, я зроблю інакше: завтра, як зійде сонце, я прив'яжу тебе до хвоста свого коня і доти скакатиму з тобою гаями й чагарниками, аж поки сонце знов сховається за горами Зулійки.

Тут мій брат зовсім занепав духом.

— Це прокляття мого немилосердного батька, це воно мене жене на ганебну загибель! — заплакав Мустафа. — І ти, моя люба сестро, тепер загинеш, і ти, Зораїдо!

— Твої хитрощі не допоможуть, — промовив один — з розбійників скручуючи йому руки за спиною. Поспішай мерщій з намету, бо отаман уже кусає губи й поглядає на кинджал. Коли хочеш пожити ще одну ніч, то ходімо скоріше.

Тільки-но розбійники хотіли вивести Мустафу з намету, як назустріч їм увійшли троє інших, що так само гнали перед себе якогось бранця.

— Ось ми привели пашу, як ти звелів, — промовили вони й потягли бранця ближче до отамана.

Тепер мій брат з подивом побачив, що той і справді дуже скидається на нього самого, хіба тільки був трохи темніший з обличчя та мав чорну бороду.

Отаман був дуже здивований появою другого бранця. [26]

— Хто ж із вас справжній? — спитав він, позираючи то на того, то на другого.

— Якщо тобі потрібний паша Зулійки, — гордовито промовив новий бранець, — то це я!

Отаман довго дивився на пашу суворим і похмурим поглядом, тоді мовчки дав знак забрати його геть. Коли того вивели, він підійшов до мого брата, перерізав своїм кинджалом мотузки і порухом руки запросив його сісти поруч на килимі.

— Шкода мені, чужинцю, — сказав він, — що я прийняв тебе за того негідника. То, мабуть, Божа воля, що саме тоді, коли ми чатували лиходія, нагодився ти й попав до рук моїх людей.

Мій брат благав Орбазана зробити йому єдину ласку: дозволити негайно їхати далі, бо найменша затримка може занапастити всю його справу. Отаман спитав Мустафу про його невідкладні справи і, коли довідався в чому річ, умовив його застатися на ніч у їхньому таборі, бо, мовляв, треба дати спочинок і собі, й коневі.

— А завтра, — сказав він, — я сам проведу тебе й покажу такий шлях, що за півтори доби ти будеш уже в Бальзорі.

Мій брат погодився і проспав любесенько до самого ранку в наметі гостинного розбійника.

Прокинувшись вранці, Мустафа побаявив, що він сам у наметі. Знадвору долинали звуки жвавої розмови. По голосах брат упізнав хазяїна намету та темношкірого карлика Гасана. Він став прислухатись і з жахом почув, що Гасан настирливо умовляє

отамана, щоб той звелів убити чужинця, бо коли, мовляв, його відпустити, то він їх усіх викаже. [27]

Мустафа здогадався, що карлик хоче помститись йому за вчорашнього прочухана, якого дістав через нього. Отаман, видно, кілька хвилин вагався, потім рішуче промовив:

— Ні, він мій гість, а звичай шанувати гостя для мене святий. Та й не здається він меті таким, що здатний зрадити.

Сказавши це, він одхилив запинало і ввійшов до намету.

— День добрий тобі, Мустафо, — привітався він, — уставай, будемо снідати та лаштуватись, бо вже час і в дорогу рушати.

Отаман почаствував брата шербетом, і заразі же після цього обидва осідлали коней. Мустафа з легким серцем скочив у сідло. Незабаром намети розбійників лишилися позаду, і вершники звернули на дорогу, що вела в ліс. По дорозі отаман розповів Мустафі про того пашу, якого вони вчора полонили. Цей чоловік пообіцяв розбійникам, що вони вільно житимуть у його володіннях, а сам кілька тижнів тому схопив одного з найсміливіших його людей і після жорстоких катувань звелів повісити. Вони довго стежили за зрадником, поки зловили, і вже сьогодні йому буде кінець. Мустафа не наважився перечити отаманові, бо був радий, що хоч сам вирвався живий.

Виїхавши з лісу, отаман спинив коня, докладно пояснив братові, куди йому слід їхати, а потім простяг руку на прощання й промовив:

— Мустафо, волею випадку ти був гостем розбійника Орбазана. Я не хочу вимагати в тебе обіцянки, щоб ти нікому не розповідав про те, що бачив і чув. Ти без ніякої провини натерпівся смертного страху, і я в боргу пере; тобою. То візьми на спомин оцей кинджал, [28] коли тобі знадобиться моя допомога, пришли до мене, і я поспішу тобі на виручку. А цей гаманець тобі може стати в пригоді в дорозі.

Брат подякував отаманові за ласку, взяв кинджал, а од грошей відмовився. Однак Орбазан, ще раз потиснувши йому руку, кинув гаманець на землю і щодуху майнув у ліс. Брат побачив, що йому не наздогнати Орбазана, зліз з коня й підняв гаманець. Розкривши його, він аж жахнувся: стільки там було напаківано грошей. Мустафа подякував Аллахові за свій порятунок, помолився за благородного розбійника Орбазана й поїхав собі шляхом на Бальзору радісний та веселий.

На сьомий день після того, як вирушив Мустафа з дому, він уже в'їздив до Бальзори. Зупинившись у караван-сараї, він розпитав людей, коли починається щорічний невільницький ярмарок, і з жахом почув у відповідь, що запізнився на цілих два дні. Мустафі сказали, що він багато втратив, не прибувши загодя, бо цього разу, вже в останній день, на ярмарок привезли двох таких гарних дівчат, що на них усі покупці витріщали очі. Звичайно, за таких красунь усі запекло торгувались і так набили ціну, що їй міг не злякатись хіба тільки той пан, якому вони обидві дісталися. Мустафа докладно розпитав про обох дівчат, і в нього не лишилося ніякого сумніву, що вони — ті, заради кого він приїхав. Потім він дізнався, що то був за чоловік, який купив обох невільниць. Той жив недалеко — на відстані Двох днів їзди, — звався Тіулі-Кос, був

чоловік знатний і багатий, але вже немолодий; раніше він служив у султана, а тепер, здобувши велике багатство, пішов на спочинок. [29]

Першою думкою Мустафи було знов сідати на коня і негайно їхати до Тіулі-Коса, який міг випередити його не більш ніж на один день. Однак, зваживши, що йому не відкупити, а тим більше не відняти силою у того багатющого пана його здобич, він став шукати іншого способу і незабаром натрапив на нього. Пам'ятаючи, як він мало не втратив життя через свої схожість із зулійським пашею, надумав він під цим ім'ям пробратися в дім Тіулі-Коса і там спробувати якось врятувати нещасних дівчат. Він найняв собі кількох слуг і коней — тут йому дуже стали в пригоді Орбазанові гроші, — справив і собі, і слугам пишну одягу й рушив у путь. За п'ять днів він дістався до місця. Замок Тіулі-Коса стояв у гарній долині й з усіх і боків був оточений височенним муром: шпилів замку ледве визирали з-за нього. Зупинившись поблизу, Мустафа почорнів собі волосся на голові й у бороді, потім намастив лице соком і якогось зілля і став таким смаглявим, як той паша. Потім послав одного із слуг до замку, доручивши попросити господаря, щоб той пустив до себе переночувати зулійського пашу. Слуга швидко повернувся назад з чотирма пишно вдягнутими рабами. Вони взяли братового коня за уздечку й привели на подвір'я; замку. Там раби допомогли Мустафі злізти з коня, а четверо інших повели його широкими; мармуровими сходами до господаря.

Старий Тіулі привітав мого брата дуже чемно і почастував його найкращими стравами зі свого столу. Після обіду Мустафа непомітно звів розмову на нових рабинь. Тіулі дуже вихваляв їх красу й журився тільки, що вони й досі чомусь сумні; однак він сподівався, що той і [30] сум скоро минеться. Мій брат був дуже задоволений тим, як його тут приймали, і ліг спочивати, сповнений рожевих надій.

Поспавши, мабуть, не більше години, Мустафа прокинувся від яскравого світла, що било йому просто в очі. Підвівшись у ліжку, він спочатку подумав, що все ще спить: перед ним стояв темношкірий карлик з Орбазанового намету. Він тримав у руці світильник і розтягав свій широкий рот у гідкій усмішці. Мустафа ущипнув себе за руку і потяг за носа, перевіряючи, чи він часом не спить, але карлик лишився на місці.

— Чого тобі треба в моїй спальні? — спитав Мустафа, трохи опам'ятавшись від здивування.

— Не хвилюйтесь, пане-добродію, — промовив карлик, — я відразу збагнув, чого це ви сюди прибули. Та й обличчя ваше я добре запам'ятав, хоча, правду кажучи, коли б я сам не допомагав вішати пашу, то ви б мабуть, і мене одурили. А тепер я прийшов, щоб спитати вас про одну справу.

— Спершу скажи мені, як ти тут опинився? — накинувся на нього Мустафа, страшенно розлючений тим, що його впізнали.

— А чом би й не сказати, — відповів той. — Я не хотів далі терпіти отамана і втік звідтіль. А через те, що ти, Мустафо, був причиною нашої з ним сварки, ти мусиш віддати за мене свою сестру; за це я допоможу вам утекти; Коли ж не віддаси, то я зараз же йду до свого нового пана і розкажу йому дещо про нового пашу.

Від страху та люті Мустафа аж казився: саме тепер, коли він думав, що ось-ось

йому вже пощастить досягти своєї мети, лиха година принесла цього негідника, який може [31] все зіпсувати. Щоб урятувати справу, не було іншого способу, як убити цю дрібнотілу твору. Одним скоком Мустафа кинувся пре сто з ліжка на карлика, та той, помітивши не безпеку, брязнув світильника додолу, так він погас, а сам зник у темряві, волаючи "Пробі, рятуйте!"

Де вже там було думати про визволення полонянок — треба було рятуватися самому. Мустафа підійшов до вікна і глянув, чи не можна буде втекти цим шляхом. Та до землі було далеченько, а далі стриміла височенна стіна. Він стояв коло вікна і міркував. Раптом за порогом почулося багато голосів. Тоді, втративши всяку надію, Мустафа схопив свій кинджал та одержу і майнув через вікно. Він боляче забився але, відчувши, що кістки цілі, схопився на ноги й щодуху побіг до муру, який оточував подвір'я. На превеликий подив своїх переслідувачів, він хутко переліз мур і скоро був на волі.

Мустафа біг, аж поки опинився в невеликому гайку, і вже там, знеможений, упав на землю. Тут він став гадати, що йому далі діяти. Коні й слуги лишилися в замку, зате гроші він урятував: вони були в поясі. Його дотепна на ви гадки голова швидко знайшла новий шлях до порятунку. Він пішов уперед і незабаром натрапив на селище. Там він купив дешевеньку конячку і верхи доїхав до міста, де почав шукати лікаря. Йому порадили одного старого й тямущого ескулапа. За кілька золотих Мустафа умовив того дати йому одне таке зілля, щоб після нього нападав міцний, мов смерть, сон, а друге — від якого приспаний враз би прокинувся. Потім Мустафа причепив собі довгу фальшиву бороду, справив чорну мантию, накупив усяких банок та [32] склянок і тепер цілком міг удавати з себе мандрівного лікаря. Навантаживши всі свої речі на осла, Мустафа знову рушив до замку Тіулі-Коса. На цей раз йому вже не треба було боятися, що його хтось викриє, бо довга борода так змінила обличчя, що він сам себе ледве впізнавав. Приїхавши до Тіулі, він назвався лікарем Хакаманкабудібабою і як думав, так воно й сталося: це дивовижне ім'я до такої міри вразило старого дурня, що той зараз же запросив лікаря до себе на обід. Погомонівши з Хакаманкабудібабою щось із годину, Тіулі-Кос вирішив доручити йому лікування своїх недужих рабінь. Мустафа ледве приховував радість, що ось зараз він побачить свою дорогу сестру, і серце його схвильовано колотилося в грудях, коли Тіулі повів його до сералю. Вони ввійшли в багато оздоблену кімнату, але в ній нікого не було.

— Хамбаба, чи як там тебе, лікарю, звуть, — промовив Тіулі-Кос, — онде, бачиш, у стіні є щілина. Через ту щілину кожна моя рабиня буде тобі простягати руку, а ти вже по пульсу знатимеш, котра з них хвора, а котра, хвалити Бога, здорова.

Мустафа спробував був суперечити, але марно: показувати рабінь господар не хотів. Він погодився лише на те, щоб розказувати лікареві, як кожна з них почуває себе звичайно. Потім Тіулі витяг з-за пояса довжелезний список і почав голосно викликати на ім'я кожную із своїх рабінь. І щоразу за його вигуком через щілину до лікаря простягалася рука, щоб той мацав пульс. Уже було оглянуто шестеро дівчат, і всі вони виявились здоровими. Сьомою Тіулі викликав Фатьму, і в отворі з'явилося малесеньке

біли рученя. Мустафа аж [33] затремтів, беручи цю руку, і з глибокодумним виразом обличчя сповістив, що дівчина нездужає. Тіулі дуже засмутився і наказав мудрому Хакаманкабудібабі негайно приготувати для неї ліки. Мустафа вийшов за поріг і похапцем написав записку:

"Фатьмо! Я можу тебе визволити, якщо ти наважишся випити таке зілля, що зробить тебе на два дні мертвою. Та то не страшно, бо в мене є друге зілля, що поверне тебе до життя. Коли згодна, то скажи тільки, що ліки тобі не допомогли, і це буде мені ознакою твоєї згоди".

Після цього Мустафа повернувся до кімнати, де його дожидався Тіулі. Він приніс із собою якесь нешкідливе пиття, ще раз помацав у Фатьми пульс і непомітно запхнув їй за браслет записку, а пиття подав через щілину в стіні. Тіулі був так занепокоєний хворобою Фатьми, що відклав оглядини інших невілень і, виходячи з сералю, засмучено спитав лікаря:

Хадібабо, скажи по щирості, яка, на твою думку, в неї хвороба?

— Хакаманкабудібаба, тяжко зітхнувши, відповів:

— Ох, паночку ласкавий! Нехай тебе пророк не залишить без його святої милості — у неї лиха болотяна пропасниця, яка може звести її зі світу.

— Що ти верзеш, поганий собако? — залопотів, трясучись від гніву, Тіулі. — Я за неї занастав дві тисячі золотих, та щоб вона мені здохла, як та корова? Знай, що коли ти її не вилікуєш, я відрубав тобі голову!

Мустафа відчув, що переборщив, таке сказавши, а тому дав Тіулі деяку надію. Поки [34] вони балакали між собою, прийшов чорний невіленьник з сералю сказати лікареві, що його пиття не допомагає.

— Слухай, Хакамдабабелда, чи як ти там прописуєшся, наполяж, на все своє мистецтво, то я вже тобі заплачу, що схочеш, — благав Тіулі, мало не плачучи зі страху, що може втратити одразу таку силу грошей.

— Гаразд, я дам їй такого зілля, що від усякої хвороби допомагає, — відповів лікар.

— А так-так, давай, нехай вона вип'є того зілля, — пхикав старий Тіулі.

Радіючи душею, приніс Мустафа своє зілля, а віддавши його чорному невіленьникові й пояснивши, скільки треба пити, сказав Тіулі, що мусить піти до моря, щоб назбирати деяких цілющих трав. А як пішов, то тільки його й бачили. На березі моря він зняв з себе лікарську мантию та фальшиву бороду й повикидав їх у воду, а сам сховався в кущах і, діждавши ночі, тихесенько прокрався на кладовище при замку Тіулі-Коеа.

Не минуло й години, як Мустафа пішов з замку, а Тіулі вже повідомили, що його невіленьниця Фатьма конає. Той негайно послав людей до моря, щоб привели лікаря. Та посланці повернулися ні з чим і сказали, що, мабуть, горопах-лікар упав у воду й захлинувся, бо в морі плаває його мантия, а його самого так хвилює носити, що тільки пишна борода то тут, то там з води виринає. Втративши останню надію на порятунок невіленьниці, Тіулі кляв і себе, й увесь світ, скуб бороду й бився головою об стіну. Та нічого не допомогло — незабаром Фатьма сконала на руках інших жінок. Дізнавшись про це, Тіулі звелів негайно зробити труну і винести тіло [35] до склепу, бо дуже не



любив, коли в домі були мерці. Носії однесли труну в склеп і, швидко кинувши її додолу, мерщій повтікали: їм причулося, ніби в інших трунах хтось стогне й зітхає.

Тоді Мустафа — це він сховався в склепі поза трунами й налякав носіїв — виліз із своєї схованки й засвітив каганчика, що його приніс з собою. Потім витяг те друге зілля, що перепиняло сон, здійняв віко з труни і... мало не зомлів, сердешний, коли, присвітивши каганцем, побачив у труні зовсім чуже обличчя! Довго стояв він мов очманілий, поки опам'ятався від цього злого жарту долі, та кінець кінцем гнів його змінився жалем. Він розкупорив пляшечку з зіллям і впустив кілька краплин в уста сплячої. Дівчина глибоко зітхнула, розплющила очі й спочатку, як усе було, вона встала з труни й кинулась у ноги Мустафі.

— Як мені дякувати тобі, чоловіче добрий, — вигукнула вона, — що ти, благородна твоя душа, визволив мене з тяжкої неволі!

Мустафа зупинив її, питаючи, як могло статися, що в труні опинилася вона, а не Фатьма, його сестра. Та здивовано глянула на нього, потім сказала:

— Тепер мені ясно, як стався мій порятунок, а досі я ніяк не могла цього збагнути. Так-от знай, що в цьому замку мене звуть Фатьмою, і свою записку та рятівне зілля ти передав мені.

Тоді мій брат попросив визволену ним невольницю розповісти все, що вона знає про його сестру та Зораїду. З її розповіді він довідався, що обидві дівчини й справді живуть у замку, але, за звичаєм Тіулі, прозиваються тепер по-іншому: одна — Мірзою, а друга — Нурмагаллю. [36]

Коли визволена невольниця побачила, що мій брат так приголомшений плутаниною з запискою, вона стала його підбадьорювати, кажучи, що знає, як можна вирятувати і тих двох дівчат.

У Мустафи знов прокинулась надія, і він попросив розповісти, що саме в неї на думці.

— Хоча тільки п'ять місяців, як у неволі, але з самого першого дня тільки й думала про те, як визволитися звідтіля. Та одній зробити це було несила. Ти, мабуть, помітив у внутрішньому дворі замку фонтан з десятьма трубами. Саме він і привернув мою увагу. Я пригадала, що вдома, у мого батька, був такий самий фонтан, а вода в нього надходила широким підземним ходом. Щоб довідатись, чи й цей так збудований, одного разу я навмисно стала при Тіулі вихвалити красу фонтана і спитала, хто його будував. "Я сам його будував, — сказав він, — і те, що ти бачиш тут, зверху, це дурнички. Щоб ти знала, вся штука в тому, що вода сюди біжить по підземній галереї, заввишки, як зріст чоловіка. І все те я сам надумав і сам показав, як зробити". Коли я таке почула, то тільки й мріяла, щоб хоч на одну часиночку мати силу чоловіка: тоді б я одвалила боковий камінь фонтана й пурхнула собі вільною пташкою, куди очі бачать. Я покажу тобі, де починається та підземна галерея. Нею ти зможеш легко пройти вночі в самий замок і визволити своїх. Тільки тобі треба мати з собою ще принаймні двох чоловік, щоб подужати рабів, які цілу ніч стережуть сераль.

Слухаючи її розповідь, мій брат, дарма що вже двічі пропадав його задум, знову

набрався Духу і знову сподівався з допомогою Аллаха [37]здійснити план, підказаний йому визволеною невольницею. Він пообіцяв, що допоможе їй повернутися додому, а вона за це хай допоможе йому пробратися в замок. Тільки одна думка турбувала його: де взяти собі в поміч двох або й трьох товаришів. Але тут він згадав про Орбазанів кинджал та про обіцянку розбійника прийти йому на допомогу, як тільки буде в тому потреба, і разом з Фатьмою рушив з кладовища, сподіваючись розшукати Орбазана.

В тому самому селищі, де Мустафа перевдягся лікарем, він на останні гроші купив собі коня, а Фатьмі найняв кімнату в однієї бідної жінки на околиці. Потім, не гаючи часу, він подався до тієї долини, де вперше зустрівся з Орбазаном, і за три доби уже був там. Швидко розшукавши розбійницькі намети, він несподівано завітав до Орбазана, який по-дружньому прийняв його. Мустафа розповів про всі свої невдачі, і суворий Орбазан, слухаючи його, часом не міг стримати сміху, особливо коли почув про пригоди лікаря Хакаманкабудібаби. Зате розповідь про, зраду карлика так розлютила Орбазана, що він присягнувся при першій же нагоді повісити його власною рукою. Братові ж своєму пообіцяв рушити з ним у дорогу, як тільки той трохи перепочине. Довелося Мустафі ще раз заночувати в Орбазановому наметі, а тільки-но розвидніло, вони вже були готові вирушати. Разом з ними поїхали троє найхоробріших Орбазанових людей, усі на добрих конях і добре озброєні. Їхали хутко і за дві доби дісталися до селища, де Мустафа залишив визволену Фатьму, а звідти, вже разом з нею, подалися в той лісок, з якого було видно зовсім близьенько замок Тіулі. Тут вони зупинилися, [38] щоб діждати ночі. Коли засутило, Фатьма повела їх до ручаю, від якого починалась підземна галерея. Відшукавши вхід до неї, вони залишили Фатьму та одного з Орбазанових людей при конях, а самі почали спускатися в галерею. Однак перед цим Фатьма ще раз повторила, як їм слід поводитися: галереєю вони дістануться до внутрішнього двору, там побачать дві башти — одну праворуч, а другу ліворуч; шості двері, як лічити від правої башти, й ведуть саме в ту кімнату, де сплять Фатьма та Зораїда, і на тих дверях стоять на сторожі два чорні, невольники. Взявши зброю й заздалегідь припасені ломи, Мустафа, Орбазан і двоє розбійників спустилися вниз; там було їм мало не по пояс води, проте це їх не зупинило, й вони безстрашно побрели вперед. За півгодини вони вже досягли фонтана і, не гаючи часу, заходились орудувати ломом. Стіна була товста й міцна, та хіба ж могла вона довго встояти перед спільними зусиллями чотирьох чоловіків! Скоро вже була готова така щілина, що крізь неї можна було вільно пролізти людині. Орбазан пішов уперед і допоміг іншим. Коли всі опинились на сухому, то насамперед почали роздивлятися довкола, шукаючи ті двері, про які казала Фатьма. Але тут вони ніяк не могли дійти згоди, котрі саме двері ті, що треба: бо як починали лічити від правої башти до лівої, то бачили тільки замуровані двері й не знали, рахувала їх Фатьма чи ні. Та Орбазан не довго вагався: "Моя вірна шабля відчинить будь-які двері!" — вигукнув він і рушив до шостих, а всі інші пішли слідом за ним. Відчинивши двері, вони побачили за порогом шістьох чорних невольників, що лежали долі й міцно [39] спали. Тільки-но вони хотіли шурхнути назад, бо побачили, що помилилися дверима, коли в кутку схопилася чиясь постать і добре

знайомим голосом почала кликати на допомогу. То був Гасан, карлик з Орбазанового намету. Та перш ніж вартові розібрали, що трапилось, Орбазан кинувся до карлика і, розірвавши на собі пояс, заткнув йому пельку й скрутив руки за спиною, а потім обернувся до чорних рабів. Декого з них уже позв'язували Мустафа та двоє інших, з іншими допоміг упоратись Орбазан. Невільникам приставили кинджала до грудей і спитали, де Нурмагаль та Мірза; ті призналися, що обидві дівчини в сусідній кімнаті. Мустафа кинувся туди й побачив Фатьму і Зораїду, які попрокидалися від шуму. Вони швиденько позбирали свою одягу й прикраси і пішли за Мустафою. Тим часом обидва розбійники запропонували Орбазанові трохи почухрати хазяйське добро, але той не дозволив: "Нехай ніхто не посміє сказати, що Орбазан по ночах залазить до людей, аби красти гроші!" Мустафа й визволені дівчата зараз же майнули в галерею, а Орбазан лишився, пообіцявши трохи згодом наздогнати їх. Коли ті зникли з очей, Орбазан і один з розбійників узяли Гасана й вивели його надвір. Там вони накинули карликові на шию принесеного з собою шовкового мотузка й повісили на самісінькій верхівці фонтана. Покаравши отак негідника за зраду, вони спустилися в галерею і скоро наздогнали Мустафу. Обидві дівчини із слізьми на очах дякували своєму благородному визволителеві Орбазану, а він квапив їх тікати якнайшвидше, бо був певен, що Тіулі-Кос негайно кинеться за ними навздогін. [40]

Другого дня Мустафа й врятовані дівчата зворушено розпрощалися з Орбазаном, пообіцявши, що ніколи його не забудуть. А Фатьма, та, яку Мустафа визволив першу, переодягнувшись в іншу одягу, рушила в Бальзору, щоб звідти кораблем поїхати на свою батьківщину.

Після короткої й спокійної подорожі прибули додому і Мустафа з дівчатами. Наш старий батько мало не вмер з радощів. На другий день після їх повернення він влаштував бучне свято, на яке скликав майже все місто. Тут, перед великим товариством родичів та друзів, моему братові довелося розповісти про свої пригоди, всі шанували й вихваляли його самого та благородного розбійника.

Коли ж мій брат закінчив свою розповідь, тоді наш батько встав з-за столу й підвів до нього Зораїду.

— Так-от, — промовив старий, — я знімаю з тебе своє прокляття. Бери собі цю дівчину, як нагороду, що її ти заслужив своїм невтомним запалом. Прийми моє батьківське благословення, і нехай довіку не переводяться в нашому місті люди, схожі на тебе братньою любов'ю, хоробрістю і самовідданістю.